

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

2026-YIL / SENTABR /
9-SON, IV-QISM

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 2026-yil, sentabr.
IV-qism*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukariyeva Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA TARKIBIY SILJISHLAR INTENSIVLIGI VA ULARNING IQTISODIY O'SISH SIFATIGA TA'SIRI	14
Muxamedov Sanjar Husnutdin o'g'li	
KICHIK BIZNESDA YUQORI QO'SHILGAN QIYMATLI SANOAT MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI	21
Ergashev Ulug'bek Karimovich	
SOLIQ ISLOHOTLARI SHAROITIDA SOLIQ STAVKALARINING O'ZGARISHI VA SOLIQ MA'MURCHILIGINI RAQAMLASHTIRISH SAMARADORLIGI	26
Ashirbayev Odilbek Aminbayevich	
MOLIYAVIY BOSHQARUV VA LOYIHALARNI BOSHQARISH INTEGRATSIYASI: LOYIHA XARAJATLARI, MOLIYALASHTIRISH QARORLARI VA LOYIHA NATIJADORLIGI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNING KONTSEPTUAL TAHLILI	32
Abdukarimov Akbar G'anisherovich	
INVESTITSİYALARNI JALB QILISHNI EKONOMETRIK BAHOLASH VA PROGNOZLASH	37
Almuradov Abdulla	
Aziza Asrorova Oybekovna	
TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI RAQAMLI BOSHQARISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	43
Nashvanov Jasur Mamat o'g'li	
QISHLOQ HUDUDLARIDA AGRAR SOHADA KREATIV TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY JIHATLARI	48
Qodirova Noiba Maxmud qizi	
TIJORAT BANKLARINING LIKVIDLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR	53
Nazirov Ibrohimjon Sodiqjon o'g'li	
ECONOMIC DRIVERS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN'S GRAIN SECTOR	58
Gaffarova Sarvinoz Muzaffar qizi	
ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН: ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ	62
Сунатуллаева Нозима Ботир кизи	
BEHAVIORAL ECONOMICS IN PUBLIC POLICY AND BUDGET CONTROL	70
Narmanov Ulugbek	
Rahimova Hosila	
Yangiboyeva Oydin	
O'ZBEKISTON SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMIDA BYUDJET XARAJATLARI VA MOLIYALASHTIRISH MANBALARINING 2017-2026-YILLARDAGI TRANSFORMATSIYASI	75
Abdullajonov Umidjon G'ulomjon o'g'li	
ЭКОНОМЕТРИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ ИНФЛЯЦИИ И БЕЗРАБОТИЦЫ НА ТЕМПЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА	81
Нагметуллаев Айдос Абатбай-улы	
TIJORAT BANKLARIDA INNOVATSION XIZMATLARNING MONETIZATSIYA SAMARADORLIGINI BAHOLASHNI TAKOMILLASHTIRISH	90
Sanayev Javohir Shavkat o'g'li	
SANOAT KORXONALARIDA MAHSULOT TANNARXINI KAMAYTIRISHDA STRATEGIK XARAJATLARNI BOSHQARISH USULLARINING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI	96
M.M.Muxammadaliyev	

O'ZBEKISTONDA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH VA BOSHQARISHNING HUDUDIIY RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASI	100
Xudoyberganova Dilnoza Anvarjon qizi	
O'ZBEKISTON KORXONALARIDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA MARKETING FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	104
Jo'rayeva Zarina Kuntug'diyevna	
TAKRORIY VA ORALIQ OZUQA EKINLARI ASOSIDA YER YUKLAMASINI OSHIRISH – SUTCHILIK FERMER XO'JALIKLARI OZUQA BAZASINI KENGAYTIRISH ZAXIRASI.....	110
Ibodullayev Doston Sobirjon o'g'li	
QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI BOZORIDA VOSITACHILIK MUNOSABATLARI VA MARKETING-LOGISTIKA STRATEGIYALARINI MUQOBILLASHTIRISH.....	119
Djurayev Bekzod Bekmatovich	
AGROSANOAT ISHLAB CHIQARISH RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI VA UNING QIYOSIY TAHLILI.....	128
Raxmonova Sarvinoz Faxriddin qizi	
G'AZNACHILIK TIZIMIDA DAVLAT MOLIVAVIY NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMLARI.....	134
G'ofurov Bekzod Fayzulla o'g'li	
DAVLAT XARIDLARI TIZIMIDA BYUDJET MABLAG'LARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'NALISHLARI.....	142
Abduraxmonova Mahliyo Nurmamatovna	
TASHQI SAVDO FAOLIYATINI SOLIQQA TORTISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH: FISKAL NEYTRALLIK, REPATRIATSIYA VA QQS MA'MURIYATCHILIGI.....	147
Almuradov Ne'mat Abdullayevich	
ФАКТОРНЫЙ АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ АУТСОРСИНГА ИТ-УСЛУГ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН: ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ И ДЕМОГРАФИЯ	156
Назаров Зиёвуддин Шарофиддинович	
O'ZBEKISTONDA TEMIR YO'L TURIZMINI BOSHQARISH MEKANIZMINI RIVOJLANTIRISH.....	161
Nazarov Ulug'bek Akbar o'g'li	
KICHIK BIZNESNI DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASHDA BOJXONA MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	167
Yuldasheva Umida Sadullayevna	
O'ZBEKISTONDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	175
Normurodov U.N.	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.....	182
Toshnazarov Abbosbek Xayrulloevich	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA BIZNES-JARAYONLARNI BOSHQARISHNI RAQAMLASHTIRISHDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR TAHLILI.....	186
Suvanova Dilnoza Dilmurod qizi	
TIJORAT BANKLARIDA TRANSFORMATSIYA JARAYONLARINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH	196
Berdiyev Nodir Raxmatovich	
ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЁТА ЗАТРАТ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ГОРНОДОБЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ	203
Ойбекова Сарвиноз Киёмовна	
ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛЬНЫХ КРИЗИСОВ НА ИНВЕСТИЦИОННУЮ АКТИВНОСТЬ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ИНВЕСТИТОРОВ: ГЛОБАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	208
Хамидова Фаридахон Абдулкарим кизи	
Камилова Севара Анваровна	

GOVERNANCE CAPACITY AND GLOBAL UNIVERSITY RANKINGS IN TRANSITION ECONOMIES: A SYSTEMATIC REVIEW OF UZBEKISTAN IN COMPARATIVE PERSPECTIVE.....	220
Mukhlisa Khamidova	
O'ZBEKISTONDA TASHQI IQTISODIY FAOLIYAT RISKLARINI SUG'URTALASH HOLATI TAHLILI VA ULARNI KOMPLEKS BAHOLASH USULLARI	229
Raximov Timur Furkatovich	
TADBIR VA KO'NGILOCHAR XIZMATLAR MARKETING STRATEGIYASINI RIVOJLANTIRISH.....	235
Yunusov Xurshid Azamatovich	
SUN'IY INTELLEKTGA ASOSLANGAN SAMARADORLIKNI BOSHQARISH TIZIMLARINING XODIMLAR XULQ-ATVORIGA TA'SIRI.....	240
Akramova Nilufar Beknazar qizi	
KO'CHMAS MULK OBYEKTLARINING BOZOR QIYMATINI SHAKLLANTIRUVCHI OMILLARNI TIZIMLASHTIRISHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI.....	248
Fayzieva Gulnoza Abdurumonovna	
STUDY OF THE TRIBOLOGICAL PROPERTIES OF ORGANOMINERAL MATERIALS MODIFIED WITH A POLYFUNCTIONAL MODIFIER.....	254
Rustamov Mirshokhid	
Umida Ziyamukhamedova	
Elbek Turgunaliyev	
Sotvoldiev Khasanboy	
Mirjalol Abdulakimov	
Shokhjakhon Abdurakhimov	
YASHIL DAVLAT XARIDLARI ORQALI MAHALLIY SANOAT KORXONALARINI EKOLOGIK MODERNIZATSIYALASHNI RAG'BATLANTIRISH MEXANIZMLARI	263
Abbosbek Jurayev	
DAVLAT FUQAROLIK XIZMATIDA YOSHLAR O'RNI, AHAMIYATI HAMDA KASBIY FAOLIYATIDA RIVOJLANISH DRAYVERLARINI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMI.....	269
Muhamedov Shavkat Rovshan o'g'li	
TOSHKENT SHAHRIDA BARQAROR URBANIZATSIYANI TA'MINLASH MUAMMOLARINI HAL ETISHNING INTEGRATSIYALASHGAN YECHIMI SIFATIDA RAQAMLI EGIZAK (DIGITAL TWIN) TEXNOLOGIYASINI JORIY ETISH	277
Salimov Sobirjon	
Xusnuddinov Fazluddin Zuxruddin o'g'li	
Inoyatxodjayev Jamshid Shuxratullayevich	
TIJORAT BANKLARINING QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORIDAGI OPERATSIYALARINI TASHKIL ETISHNING HUQUQIY ASOSLARI.....	290
Tillayev Xurshidjon Sulaymon o'g'li	
TIKUVCHILIK SANOATI KORXONALARINING BARQAROR RIVOJLANISHI BILAN BOG'LIQ MUAMMOLARNI TAHLIL QILISH	297
Babadjanova Nozima Abdullayevna	
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ И ЕЁ РОЛЬ В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	304
Камилова Наргиза Абдукахоровна	
WAYS OF IMPROVING MARKETING STRATEGIES IN HOTEL BRAND DEVELOPMENT: COMPLEMENTARITY BETWEEN PRACTICES, THE SEQUENCE OF STEPS AND THE LIMITS OF EXECUTION	309
Ergashev Oybek Mamarasul ugli	
ПРОБЛЕМЫ В УПРАВЛЕНИИ КРЕДИТНЫМ ПОРТФЕЛЕМ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ.....	316
Умаров Улугбек Унарович	
XALQARO TAJRIBADA KREATIV TURIZMNING RIVOJLANISH MEXANIZMLARI.....	323
Raxmonova Nilufar Yorqinovna	

МОНДАРИЈА	CONTENTS	КО'ЧМАС МУЛК ОБЪЕКТЛАРИНИНГ БОЗОР ҚИЙМАТИНИ БАХОЛАШГА ОИД НАЗАРИЙ YОНДАШУВЛАРНИНГ RИVOJЛAНИШИ VA ZAMONABИЙ TЕНДЕНСИЯЛАРИ	327
СОДЕРЖАНИЕ		Yusupdjanova Nargiza Utkurovna	
		MИЛЛИЙ RAQAMЛИ TO'LOV TИЗИMLAPИНИНГ RAQOBATBARDOSHLИGИ VA PUL MUOMALASI BARQARORLИGИНИ OSHИRИSH: BAHOLASH, PROGNOZLASH, TASNIFLASH VA INTEGRATSIYA YONDAШУVLARI.....	334
		Xazratkulov O'ktamjon Xikmatullayevich	
		THE ROLE OF STRATEGIC MANAGEMENT IN ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	338
		Nazirova Komola	
		XORAZM VILOYATIDA URBANIZATSIYA SIYOSATI SAMARADORLИGИНИ OSHИRИSH ORQALI MINTAQА IQTISODIYOTINI BARQAROR RИVOJЛANTИRИSH YO'NALISHLARI	343
		Qadamov Mirzobek Ulug'bek o'g'li	
		O'ZBEKISTON SHAROITIDA FERTIL YOSHDAGI AYOLLAR SALOMATLИGИНИ SUN'IY INTEKLEKT ORQALI BOSHQARISHNING IQTISODIY ISTIQBOLLARI.....	349
		Kayumova Otikaxon Odiljon qizi	
		UMUMIY O'RTA TA'LIM TASHKILOTLARI BOSHQARUVI SAMARADORLИGИНИ OSHИRИSHDA ILG'OR XORIJIY AMALIYOTLARNING QIYOSIY TAHLILI	354
		Abdinabiyeva Aziza Raximjon qizi	
		O'ZBEKISTONDA BOLALI OILALARNI IJTIMOИY QO'LLAB-QUVVATLASH KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH VOSITASI SIFATIDA	359
		Asomiddinova Muzayyanxon Abdurahmon qizi	
		REPRESENTATION OF HUMAN EFFORT AND ACHIEVEMENT IN ENGLISH AND UZBEK PROVERBS	364
		Khakimboeva Muslima Ilkhomjon qizi	
		TURIZM XIZMATLARI SAMARADORLИGИНИ OSHИRИSHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNI BAHOLASH YO'NALISHLARI	370
		Abdusamatova Ruhshonaxon	
		XALQARO TAJRIBADA RAQAMLI BAHOLASH TИЗИMLAPИНИ RИVOJЛANTИRИSH MODELLARI VA ULARNI O'ZBEKISTONDA QO'LLASH IMKONИYATLARI.....	376
		Muzaffarova Mohira Nuraliyevna	
		MINTAQADA AGROKIMYO XIZMATLARINI RИVOJЛANTИRИSH ORQALI IQTISODIYOT BARQARORLИGIGA ERISHISH	381
		Matkarimov Inomjon Baxtiyorovich	
		IMPLEMENTATION AND APPLICATION OF INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS (IFRS) IN THE FINANCIAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN: CHALLENGES AND PROSPECTS	387
		Khatabov Temurbek Muzaffar Ugli	
		DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK (DXSH) LOYIHALARIDA ASOSIY RISKLAR VA ULARNI HUQUQIY TAQSIMLASH MEXANIZMLARI: O'ZBEKISTON MISOLIDA.....	393
		Ochilov Jaloliddin Yusufjon o'g'li	
		BANK TИЗИMIDA ESG OMILLARINING SAMARADORLИGИНИ OSHИRИSHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	403
		Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li	
		Iskandarov Murod Luqmanovich	
		КЛЮЧЕВЫЕ ФАКТОРЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА.....	412
		Холбаев Нодирбек Баходирович	
		BYUDJET XARAJATLARI TARKIBI VA INSON KAPITALIGA INVESTITSIYA INTENSIVLИGИНИНГ IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI: O'ZBEKISTON MISOLIDA KORRELYATSION-REGRESSION TAHLIL	416
		Temirov Muhammad Maxmud o'g'li	

IZOTROP STERJEN UCHUN BOG'LIQ DINAMIK TERMOPLASTIK MASALANI SONLI YECHISHDA CHIZIQLASHTIRISH USULLARI VA AYIRMALI SXEMALARNING QIYOSIY TAHLILI	423
Raxmatullayeva Gulshoda Ilhom qizi	
Ibodullayev Jaxongir Maxammadi o'g'li	
O'ZBEKISTONDA BANK MAHSULOTLARI VA XIZMATLARINING SAMARALI RIVOJLANISHINI AMALGA OSHIRISH YO'NALISHLARI.....	432
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich	
To'rayev Shavkat Shuxratovich	
Berdiboyev Oltinboy Abdiboqi o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ELEKTRON TIJORATNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	440
Pardayev To'liqin Nasirovich	
Xamidov Sherzod Gafurjonovich	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA INNOVATSION JARAYONLARNI BOSHQARISHNING IQTISODIY MOHIYATI VA AHAMIYATI.....	446
Shukurullayeva Saida Baxtiyarovna	
RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA SANOAT KORXONALARI RIVOJLANISHINI SAMARALI BOSHQARISHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI.....	452
Boratov Baxtiyor Sayfullayevich	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING IQTISODIY MOHIYATI, MAQSADI VA VAZIFALARI	460
G'.G'. Shermatov	
A. Yunusov	
TIJORAT BANKLARIDA INFRATUZILMAVIY INVESTITSİYALARNI LIKVIDLIK VA KAPITAL IMKONIYATLARI BILAN MUVOFIQLASHTIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	465
Xojanov Baxadir Omirbayevich	
IMPROVING THE METHODOLOGY OF MARKETING COMMUNICATIONS MANAGEMENT IN THE DIGITAL ECONOMY.....	471
Hojiyeva Iroda Avezovna	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI KLASSTERLASH ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY ASOSLARI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	475
Rabbimov Abror Mehridin o'g'li	
O'ZBEKISTONDA ART-TURIZMNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA XIZMATLAR BOZORINING TASHKILIY-IQTISODIY HOLATI TAHLILI	481
Isakdjanova Munajat Inog'omovna	
IMPROVING THE PRACTICE OF COMBATING THE LEGALIZATION OF PROCEEDS FROM CRIME IN COMMERCIAL BANKS	487
Abdiev Shakhboz Sayitmurodovich	
DIRECTIONS FOR ORGANIZATION OF STRATEGIC MANAGEMENT ACCOUNTING OF PROFIT IN ECONOMIC ENTITIES.....	494
Pardaeva Shakhnoza Abdinabievna	
ВЛИЯНИЕ УСКОРЕНИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ИМУЩЕСТВА, ПРИНЯТОГО НА БАЛАНС БАНКОВ В СЧЁТ ЗАДОЛЖЕННОСТИ, НА БАНКИ И ЭКОНОМИКУ	498
Туймuroдов Фирдавс Файзулло угли	
RESPUBLIKA TURIZM SOHASIDA DXSHNI BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMINI SHAKLLANTIRISH TENDENSIYALARI.....	504
Mamayusupova Dilovarxon Begmatovna	
TOSHKENT SHAHRIDA MEHNAT RESURSLARIDAN FOYDALANISH RIVOJLANISH TENDENSIYALARINI EKONOMETRIK MODELASHTIRISH	508
Daurova Gulnoza Usan Qizi	

IQTISODIYOTNI YASHIL INNOVATSIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.....	514	
Razakova Barno Sayfiyevna		
RASMIY INSTITUTLARNING YO'QLIGI VA NORASMIY MOSLASHUV: QUYI ZARAFSHONDA SUG'ORISH SUVINI BOSHQARISH AMALIYOTI (223 TA FERMER XO'JALIGI MISOLIDA).....	523	
Tursunkulov Uktam		
O'ZBEKISTONDA SOLIQ QARZDORLIGINI KAMAYTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH: RAQAMLI UNDIRISH, FISKAL OCHIQLIK VA SOLIQ INTIZOMINI RAG'BATLANTIRISH.....	529	
Mirpo'latov Jahongir Muzapparovich		
MINTAQAVIY IQTISODIY RIVOJLANISHNI RAQAMLI MONITORING QILISH INDIKATORLARINI TANLASH VA VAZNLASHNING KO'P MEZONLI METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH.....	535	
Qozaqova Munajat Sharifjanovna		
KLEYSTOGAM GUL TIPIGA EGA BO'LGAN G'O'ZA NAVLARI VA DURAGAY KOMBINATSIYALARIDA QIMMATLI XO'JALIK BELGILARINING IRSIYLANISH XUSUSIYATLARI	543	
Asamatdinov Qalila Amirovich		
GURUH KORXONALARIDA DAROMADLARNI KONSOLIDATSIYALASHGAN MOLIVAVIY HISOBOTDA AKS ETTIRISHNING NAZARIY-USLUBIY MASALALARI	547	
Davronova Dilnoza Damirovna		
O'ZBEKISTON SUG'URTA, MIKROSUG'URTA BOZORINING RIVOJLANISHI, HOZIRGI HOLATI, MUAMMOLAR VA KO'RSATKICHLARI TAHLILI.....	553	
Ravshanova Mohinur Urolovna		
INVESTITSIYA FAOLIGINING HUDUDIY DIFFERENSIATSIYASI VA UNING IQTISODIY FAOLIKKA TA'SIRI	558	
Musinov Zokir Raxmonovich		
HUDUDIY TURIZMDA ESG TAMOIYLLARINI JORIY ETISHNING PROGNOZ PARAMETRLARI VA SAMARADORLIGI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)	566	
Maxmudova N. U.		
KREDIT RISKLARINI SUG'URTALASHDA RISKNI QATLAMLI TAQSIMLASH MODEL VA UNING STRESS-TESTI: O'ZBEKISTON MISOLIDA.....	573	
Xo'jamov Mirsodiq Abdullayevich		
AKADEMIK LITSEYLAR MOLIVAVIY FAOLIYATIDA DAVLAT MOLIVAVIY NAZORATINING AMALGA OSHIRILISHI.....	578	
Kariyev Maxmudjon Ganiyevich		
SANOAT KORXONALARINING MOLIVAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA RAQAMLI MOLIVAVIY BOSHQARUV MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH		587
Buranbayeva Shoira Rustamovna		
"O'ZBEKINVEST" EKSPORT-IMPORT SUG'URTA KOMPANIYASIDA SUG'URTALASH JARAYONI VA SUG'URTA PORTFELI SAMARADORLIGINING TAHLILI.....	595	
Mirzoyev Sayfullo Fayzulloyevich		
NUKUS SHAHRI KO'P XONADONLI TURAR-JOY BINOLARINING KAPITAL JAMG'ARMASIDAN FOYDALANISH IQTISODIY SAMARADORLIGINI ANIQLASH USLUBLARI	601	
Tajeddinova Elmira Azatovna		
INNOVATSION EKOTIZIMNI SOLIQ IMTIYOZLARI ORQALI QO'LLAB-QUVVATLASH SAMARADORLIGINI BAHOLASH METODIKASI	606	
Turg'unov Behzodbek Abdurasul o'g'li		
Karimov Muzaffar		
Maraimova Umida		
INKLYUZIV OLIY TA'LIM SHAROITIDA IJTIMOIY MARKETINGNI REJALASHTIRISH		

METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH.....	611
Shoyev Alim Xalmuratovich	
BANK OPERATSIYALARIDA JINOIY DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISH XAVFINI BAHOLASH KO'RSATKICHLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	617
Rustamov Sunnatillo Rustamovich	
TASHABBUSLI BUDJET JARAYONIDA JAMOATCHILIK ISHTIROKI: IMKONIYATLAR, MUAMMOLAR VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	625
Saparov Ilyos Xudaymuratovich	
LOGISTIKA XARAJATLARI HISOBINI TASHKIL ETISHNING USLUBIY MASALALARI.....	630
Rashidov Uchqun Ro'zimurod o'g'li	
IMPROVING BANK FINANCING MECHANISMS FOR THE CREATIVE SECTOR OF UZBEKISTAN.....	635
Kamila Rustamovna Ermanova	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TIJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI SIFATI VA MUAMMOLI KREDITLAR DINAMIKASI.....	643
Olimova Qizlarxon To'ra qizi	
OLIY TA'LIM TASHKILOTLARIDA MOLIYAVIY RESURLARNI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLARI.....	650
Alimdjano Farrux Sunnatovich	
DAVLAT XARIDLARIDA INTELLEKTUAL SKORING VA SHARTNOMA MOLIYALASHTIRISHNING INTEGRATSIYALASHGAN MEXANIZMI	655
Axmedjanov Sardorbek	
HUDUDIIY TADBIRKORLIK SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNING PANEL REGRESSIYA TAHLILI	660
Xaitova Rushana O'ktamovna	
HUDUDLARNING IQTISODIY O'SISH SIFATINI DEKOMPOZITSIYALASH VA BAHOLASHNING EKONOMETRIK-STATISTIK USLUBIYOTI (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA).....	665
Turayev Baxtiyor Ergashevich	
MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI DIREKTORI MOLIYAVIY SAVODXONLIGINING TARKIBIY TUZILMASI VA BAHOLASH MEZONLARI	671
Berdimurotov Adxam Xayrulla o'g'li	
ТЕОРЕТИКО-НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ ПОВЫШЕНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА В СФЕРЕ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ.....	675
Алламуратова Гульчехра Махсетбаевна	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDA YER VA MOL-MULK SOLIQLARINING FISKAL SALOHİYATINI OSHIRISH	682
Tursunova Zulayxo Abdujobir qizi	
QURILISH TASHKILOTLARIDA SIFATNI UZLUKSIZ OSHIRISHNING INTEGRATSIYALASHGAN BOSHQARUV MEXANIZMI	688
Buriyev Xakim Toshimovich	
Usmanov Ilxom Achilovich	
PR KOMPANIYALARINI LOYIHA BOSHQARUVI ASOSIDA TASHKIL ETISH SAMARADORLIGI	693
Xo'jayeva Hulkaroy Turg'unovna	
O'ZBEKISTONDA FOYDA SOLIG'I VA UNING XUSUSIYATLARI	698
Zoxidov Shaxzod Shavkat o'g'li	
O'ZBEKISTONDA QO'LLANILADIGAN BOJXONA YIG'IMLARINING MOHIYATI VA AHAMIYATI.....	703
Jurayev Jonibek Javlijevich	
MAHALLIY OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA SUN'IY INTELLEKTNI JORIY ETISH IMKONIYATLARINI KOMPLEKS DIAGNOSTIKA QILISH	706
O'lmasxo'jayev Zoirxo'ja Abbos o'g'li	
MINTAQA IQTISODIYOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA TRANSPORT INFRATUZILMASINING ROLI.....	711
Kurambayeva Dilbar Saburbayevna	

O'ZBEKISTONDA PENSIYA TIZIMINING MOLIVAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASH: PENSIYA JAMG'ARMASI DEFITSITI VA BUDJET TRANSFERTLARIGA QARAMLIKNI KAMAYTIRISH MEXANIZMLARI.....	718
Oqiljonov Azizjon Olimjon o'g'li	
JISMONIY SHAXSLARNING IMPORT TOVARLARIDAN BOJXONA TO'LOVLARINI UNDIRISHNI TAKOMILLASHTIRISHDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBADAN FOYDALANISH YO'NALISHLARI	725
Nomozov Abduvohid Abdurazzoq o'g'li	
FOND BOZORI VOSITASIDA TIJORAT BANKLARI INVESTITSIYA FAOLIYATINI KENGAYTIRISHNING KONSEPTUAL YO'NALISHLARI	731
Chorieva Mohichehra Oybek qizi	
DAVLAT BUDJETINING DAROMADLARI VA UNI BOSHQARISH SAMARADORLIGINING TAHLILI	736
Sharipov Zafar Bazarovich	
ELEKTR TARMOQLARI KORXONALARIDA INTEGRATSIYALASHGAN AKTIV REYESTRI: MOLIVAVIY VA BARQARORLIK AXBOROTINING BOG'LANGANLIGINI TA'MINLASH METODIKASI	743
Mardanov Muzaffar Xolboyevich	
ANALYSIS OF THE BRAND POSITIONING OF INSURANCE COMPANIES IN THE MARKET: A PERCEPTUAL MAP, THE COST OF DISTANCE AND THE GAP BETWEEN CLAIM AND PERCEPTION	751
Ibragimova Maftunakhon Shukhratjon kizi	
TIJORAT BANKLARIDA TO'LOV XIZMATLARI SIFATINI VA TEZKORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	759
Valiyev Doniyor Baxtiyor o'g'li	
AGRAR SEKTORNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH VA RAQOBAT USTUNLIGINI TA'MINLASH YO'LLARI.....	766
Berdibekov Adxamjon Ilhomjon o'g'li	
NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARI MOLIVAVIY HISOBOTI AXBOROT SIFATINI BAHOLASH VA TAHLIL QILISH.....	771
Saidova Kamolat Farhodovna	
OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH SALOHİYATINI BOSHQARISH VA ISHLAB CHIQARISH XAVFSIZLIGI TA'MINLASHNING METODOLOGIK JIHATLARI	775
Gulmatov Sunnatillo Nurillayevich	
O'ZBEKISTONDA BANK XIZMATLARI OMMABOPLIGINI BAHOLASHNING USLUBIY YONDASHUVLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	784
Maxmudov Xudoyorxon Jamol o'g'li	
КРЕДИТНЫЙ ЦИКЛ, КАЧЕСТВО АКТИВОВ И «ДОГОНЯЩЕЕ» РЕЗЕРВИРОВАНИЕ В БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ УЗБЕКИСТАНА.....	791
Ю Бей	
AN'ANAVIY VA ORGANIK MEVA-SABZAVOT YETISHTIRISH METODOLOGIYALARI	797
Shavqidinova Dilnavoz	
OLIY TA'LIMDA BOSHQARUV KADRLARINI RAQAMLI MUHITDA TAYYORLASH VA ULARNING SALOHİYATINI BAHOLASH YO'LLARI	802
Kamilxo'jayeva Malikaxon Shuxratxo'jayevna	
Yuldashov Isomiddin Sidiqovich	
QISHLOQ XO'JALIGI TEXNIKASIDAN FOYDALANISH UCHUN ISTE'MOLCHILAR – BUYURTMACHILAR UCHUN ENG MAQBUL BO'LGAN ULGURJI (TARIF) NARXLARNI ANIQLASH MODEL.....	808
Sattarov Tulkin Abdixalilovich	
TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIGINI TARTIBGA SOLISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	813
O'tbo'sarova Maftuna Sayfidinxo'jayevna	

TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIGINI TARTIBGA SOLISHNING NAZARIY ASOSLARI

O'tbo'sarova Maftuna Sayfidinxo'jayevna
TDIU, Moliya fakulteti tyutori

Annotatsiya. Tijorat banklari likvidligini tartibga solishning nazariy asoslari, iqtisodiy mohiyati va bank faoliyatidagi ahamiyati tadqiq etilgan. Bank likvidligi, to'lovga qobiliyatlilik va moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilinib, likvidlikni boshqarishga oid tijorat kreditlari, aktivlarni konvertatsiya qilish, kutilayotgan daromadlar va majburiyatlarni boshqarish nazariyalari qiyosiy jihatdan o'rganilgan. Shuningdek, bank likvidligini tartibga solishning institutsional va me'yoriy asoslari, Markaziy bankning ushbu jarayondagi roli hamda Bazel III xalqaro standartlari doirasida qo'llaniladigan likvidlikni qoplash koeffitsiyenti (LCR) va sof barqaror moliyalashtirish koeffitsiyentining (NSFR) banklar moliyaviy barqarorligini ta'minlashdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, bank likvidligi, likvidlik riski, moliyaviy barqarorlik, to'lovga qobiliyatlilik, prudensial me'yorlar, Bazel III, likvidlikni qoplash koeffitsiyenti (LCR), sof barqaror moliyalashtirish koeffitsiyenti (NSFR), likvidlikni boshqarish.

Аннотация. Исследованы теоретические основы регулирования ликвидности коммерческих банков, её экономическая сущность и значение в банковской деятельности. Проанализирована взаимосвязь между банковской ликвидностью, платёжеспособностью и финансовой устойчивостью, проведён сравнительный анализ теорий коммерческих кредитов, трансформации активов, ожидаемых доходов и управления обязательствами. Рассмотрены институциональные и нормативные основы регулирования банковской ликвидности, роль Центрального банка в данном процессе, а также значение коэффициента покрытия ликвидности (LCR) и коэффициента чистого стабильного фондирования (NSFR), предусмотренных международными стандартами Базель III, в обеспечении финансовой устойчивости коммерческих банков.

Ключевые слова: коммерческие банки, банковская ликвидность, риск ликвидности, финансовая устойчивость, платёжеспособность, пруденциальные нормативы, Базель III, коэффициент покрытия ликвидности (LCR), коэффициент чистого стабильного фондирования (NSFR), управление ликвидностью.

Abstract. The theoretical foundations of commercial bank liquidity regulation, its economic nature, and its significance in banking operations are examined. The interrelationships among bank liquidity, solvency, and financial stability are analyzed, alongside a comparative assessment of the commercial loan theory, asset conversion theory, anticipated income theory, and liability management theory. Particular attention is given to the institutional and regulatory frameworks governing bank liquidity, the role of the Central Bank in liquidity regulation, and the importance of the Liquidity Coverage Ratio (LCR) and Net Stable Funding Ratio (NSFR), established under the Basel III international regulatory framework, in maintaining the financial stability of commercial banks.

Keywords: commercial banks, bank liquidity, liquidity risk, financial stability, solvency, prudential requirements, Basel III, Liquidity Coverage Ratio (LCR), Net Stable Funding Ratio (NSFR), liquidity management.

KIRISH

Jahon moliya tizimida yuz berayotgan o'zgarishlar, moliyaviy bozorlarning rivojlanishi va bank operatsiyalarining murakkablashuvi tijorat banklari likvidligini samarali boshqarish masalasining dolzarbligini oshirmoqda. Banklarning moliyaviy barqarorligi nafaqat ularning kapitali va daromadlilik darajasi, balki mijozlar hamda kreditorlar oldidagi majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish imkoniyati bilan ham belgilanadi. Shu sababli bank likvidligini tartibga solish bank tizimining ishonchlligini va iqtisodiyotning uzluksiz moliyalashtirilishini ta'minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Tijorat banklari faoliyatida jalb qilingan resurslarni daromad keltiruvchi aktivlarga joylashtirish bilan birga, zarur vaqtda yetarli miqdordagi likvid mablag'larni saqlash talab etiladi. Bunda aktivlar va majburiyatlar muddatlarining nomuvofiqligi, depozitlar barqarorligi, kredit portfelinigining sifati hamda moliyaviy bozordagi o'zgarishlar likvidlikni boshqarish jarayoniga ta'sir ko'rsatadi. Mazkur holat bank likvidligini faqat mavjud pul mablag'lari hajmi bilan emas, balki kelgusidagi pul oqimlari va moliyalashtirish imkoniyatlari bilan bog'liq holda o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

Bank likvidligini tartibga solishning nazariy asoslarini o'rganish ushbu jarayonning iqtisodiy mazmunini ochib berish, turli nazariy yondashuvlarning imkoniyatlarini aniqlash va ularning zamonaviy bank amaliyotidagi ahamiyatini baholash imkonini beradi. Xususan, tijorat kreditlari, aktivlarni konvertatsiya qilish, kutilayotgan daromadlar va majburiyatlarni boshqarish nazariyalari likvidlikni ta'minlashning turli mexanizmlarini izohlaydi.

Shu bilan birga, Markaziy bank tomonidan belgilanadigan prudensial talablar va Bazeli III standartlari bank likvidligini nazorat qilishning muhim institutsional asoslari hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Franklin Allen va Douglas Gale moliyaviy vositachilik hamda moliyaviy inqirozlar masalalarini tadqiq etgan. Ularning yondashuvi banklar faoliyatida likvidlik bilan bog'liq muammolar alohida bank doirasidan tashqariga chiqib, moliyaviy tizim barqarorligiga ham ta'sir ko'rsatishi mumkinligini tushunishga yordam beradi. Mualliflarning Understanding Financial Crises asari moliyaviy inqirozlar mexanizmlarini tahlil qilish orqali bank likvidligini tartibga solishning tizimli ahamiyatini asoslash uchun muhim manba hisoblanadi [1].

Markus Brunnermeier va Lasse Pedersen bozor likvidligi hamda moliyalashtirish likvidligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tadqiq qilgan. Ularning ilmiy yondashuviga ko'ra, moliyaviy aktivlarni tezda sotish imkoniyatining pasayishi bankning mablag' jalb qilish imkoniyatlarini cheklashi, moliyalashtirishdagi qiyinchiliklar esa, o'z navbatida, aktivlar bozoridagi likvidlikni pasaytirishi mumkin. Bu qarash tijorat banklarida likvidlik riskini baholashda aktivlar sifati, bozor sharoitlari va moliyalashtirish manbalarini birgalikda hisobga olish zarurligini ko'rsatadi [2].

Tobias Adrian va Hyun Song Shin bank balanslari, kredit yelkasining o'zgarishi va likvidlik o'rtasidagi munosabatlarni o'rgangan. Ularning tadqiqotlari banklarning balans tarkibi hamda moliyalashtirish imkoniyatlaridagi o'zgarishlar moliyaviy tizimdagi likvidlik holatiga ta'sir etishini tahlil qilishga yordam beradi. Mazkur yondashuvdan kelib chiqib, tijorat banklari likvidligini tartibga solishda faqat joriy likvid aktivlar miqdorini emas, balki majburiyatlar tarkibi, moliyalashtirish barqarorligi va balansdagi nomutanosibliklarni ham baholash maqsadga muvofiqdir [3].

Bazeli bank nazorati qo'mitasi banklarda likvidlik riskini boshqarish bo'yicha xalqaro standartlarni ishlab chiqqan. Xususan, Liquidity Coverage Ratio (LCR) qisqa muddatli stress sharoitida bankning sof pul chiqimlarini yuqori sifatli likvid aktivlar hisobidan qoplash imkoniyatini baholashga, Net Stable Funding Ratio (NSFR) esa aktivlarni barqaror moliyalashtirish manbalar bilan ta'minlash darajasini nazorat qilishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv likvidlikni tartibga solishda qisqa muddatli to'lov ehtiyojlari bilan uzoq muddatli moliyalashtirish barqarorligini birgalikda ko'rib chiqish zarurligini belgilaydi [4].

B. T. Berdiyarov O'zbekiston tijorat banklarida likvidlik va to'lov qobiliyatini ta'minlash masalalarini tadqiq qilgan. Uning ilmiy izlanishlari bank likvidligini baholashda bankning qisqa muddatli majburiyatlarini bajarish imkoniyati va moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini hisobga olish muhimligini ko'rsatadi. Ushbu yo'nalish tijorat banklarida likvidlikni tartibga solish mexanizmlarini milliy bank tizimining xususiyatlarini hisobga olgan holda takomillashtirish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi [5].

S. Gadoev tijorat banklarida likvidlik riskini boshqarishni takomillashtirish masalasini o'rgangan. Uning tadqiqot yo'nalishi likvidlik riskini aniqlash, baholash va boshqarish usullarini rivojlantirishga qaratilgan. Mazkur yondashuv bank likvidligini tartibga solishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan pul oqimlari nomutanosibligini oldindan aniqlash, risklarni nazorat qilish va tegishli boshqaruv choralarini ishlab chiqish zarurligini asoslaydi [6].

M. M. Shokirova tijorat banklari likvidligini boshqarishning amaliy usullari va ularning o'ziga xos jihatlari tadqiq qilgan. Uning ilmiy izlanishlari banklarda likvidlikni boshqarish usullarini amaliyot bilan bog'liq holda o'rganish uchun muhimdir. Ushbu yo'nalishdan kelib chiqib, likvidlikni tartibga solish jarayonida bank aktivlari va passivlarining tarkibi, muddatlari hamda resurs bazasining barqarorligini birgalikda tahlil qilish maqsadga muvofiqdir [7].

N. G. Sattorova tijorat banklari likvidligini optimallashtirish hamda likvidlikni ta'minlashda xorijiy tajribani qo'llash masalalarini o'rgangan. Uning tadqiqotlarida likvidlikni boshqarish, me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish va bank sektorining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash masalalariga e'tibor qaratilgan. Bu yondashuv xalqaro tajribani O'zbekiston bank amaliyotiga moslashtirish, likvidlik risklarini samarali boshqarish va bank resurslaridan oqilona foydalanish zarurligini ko'rsatadi [8].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida iqtisodiy tahlil va sintez, tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil hamda mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tizimli yondashuv orqali bank likvidligining to'lov qobiliyati va moliyaviy barqarorlik bilan o'zaro bog'liqligi ko'rib chiqildi. Qiyosiy tahlil yordamida tijorat kreditlari, aktivlarni konvertatsiya qilish, kutilayotgan daromadlar va majburiyatlarni boshqarish nazariyalarining asosiy xususiyatlari, afzalliklari va cheklovlari taqqoslandi. Shuningdek, institutsional yondashuv asosida Markaziy bankning likvidlikni tartibga solishdagi roli, prudensial talablar va Bazeli III doirasidagi LCR hamda NSFR ko'rsatkichlarining ahamiyati

o'rganildi. Olingan nazariy natijalar umumlashtirilib, tijorat banklari likvidligini kompleks boshqarishning ahamiyati yuzasidan xulosalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tijorat banklari likvidligi bank faoliyatining uzluksizligini ta'minlash, moliyaviy majburiyatlarni o'z vaqtida bajarish va mijozlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiluvchi muhim iqtisodiy kategoriyalardan biri hisoblanadi. Bank likvidligi deganda bankning omonatchilar, kreditorlar va boshqa mijozlar oldidagi majburiyatlarini belgilangan muddatlarda bajarish uchun yetarli pul mablag'lari hamda qisqa muddatda pulga aylantirilishi mumkin bo'lgan aktivlarga ega bo'lish qobiliyati tushuniladi. Bunda likvidlik nafaqat bank balansidagi likvid aktivlar hajmi, balki kelgusidagi pul tushumlari va chiqimlarini muvofiqlashtirish imkoniyati bilan ham belgilanadi.

Bank likvidligining mazmuni uning resurslarni jalb qilish va joylashtirish xususiyatlari bilan bevosita bog'liq. Tijorat banklari jalb qilingan depozitlar va boshqa moliyaviy resurslarning muayyan qismini kreditlar, qimmatli qog'ozlar hamda boshqa daromad keltiruvchi aktivlarga yo'naltiradi. Biroq ushbu resurslarni jalb qilish va joylashtirish muddatlari har doim ham o'zaro mos kelavermaydi. Masalan, mijozlar depozitlarini muddatidan oldin qaytarib olishni talab qilishi mumkin, bank tomonidan ajratilgan uzoq muddatli kreditlar esa belgilangan jadval asosida qaytariladi. Natijada bankning qisqa muddatli majburiyatlari bilan mavjud pul tushumlari o'rtasida tafovut yuzaga kelishi ehtimoli ortadi. Shu sababli likvidlikni boshqarish aktivlar va majburiyatlarning tarkibi, hajmi hamda muddatlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashni talab etadi.

Aktivlar va majburiyatlar o'rtasidagi mazkur nomuvofiqlik bank likvidligining iqtisodiy ahamiyatini yanada oshiradi. Likvidlikning yetarli darajada ta'minlanishi mijozlar oldidagi to'lov majburiyatlarini bajarish, depozitlar barqarorligini saqlash va kutilmagan moliyaviy ehtiyojlarni qoplash imkonini beradi. Likvid mablag'lar yetarilishini ta'minlash to'lov majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish, qo'shimcha moliyalashtirish xarajatlarini maqbullashtirish va mijozlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, likvid aktivlarning haddan tashqari katta hajmda saqlanishi daromad keltiruvchi operatsiyalar imkoniyatini cheklashi ehtimoli mavjud. Demak, bank likvidligini boshqarishning asosiy vazifasi likvidlik tanqisligining oldini olish bilan bir qatorda, mavjud resurslardan samarali foydalanish va daromadlilikni maqbul darajada saqlashdan iborat.

Bank likvidligini to'liq anglash uchun uni to'lov qobiliyati va moliyaviy barqarorlik tushunchalari bilan o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqish lozim. Likvidlik bankning muayyan vaqtda o'z majburiyatlarini bajarish uchun zarur pul mablag'lariga ega bo'lishini ifodalasa, to'lov qobiliyati uning moliyaviy majburiyatlarini bajarish salohiyatini tavsiflaydi. Moliyaviy barqarorlik esa bankning kapitali, aktivlari sifati, daromadlilik va risklarni boshqarish imkoniyatlari orqali moliyaviy holatini saqlab qolish hamda iqtisodiy o'zgarishlarga moslashish qobiliyatini aks ettiradi. Ushbu tushunchalar bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lsa-da, ularning mazmuni va baholash mezonlari farqlanadi. Jumladan, bank yetarli kapitalga va ijobiy moliyaviy natijalarga ega bo'lgan taqdirda ham, pul oqimlaridagi vaqtinchalik uzilishlar sababli likvidlik muammosiga duch kelishi mumkin.

Shunday qilib, likvidlik, to'lov qobiliyati va moliyaviy barqarorlik bank faoliyatining o'zaro bog'liq, ammo alohida baholanishi lozim bo'lgan jihatlarini ifodalaydi. Likvidlik joriy to'lovlarni bajarish imkoniyatini ta'minlasa, to'lov qobiliyati majburiyatlarni qoplash salohiyatini, moliyaviy barqarorlik esa bankning uzoq muddatli faoliyat yuritish imkoniyatlarini tavsiflaydi. Ularning o'zaro munosabati 1-jadvalda tizimlashtirilgan.

1-jadval
Likvidlik, to'lov qobiliyati va moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik

Mezon	Likvidlik	To'lov qobiliyati	Moliyaviy barqarorlik
Iqtisodiy mazmuni	Majburiyatlarni o'z vaqtida bajarish uchun likvid mablag'larning mavjudligi	Moliyaviy majburiyatlarni bajarish salohiyati	Bankning moliyaviy holatini saqlash va iqtisodiy o'zgarishlarga moslashish qobiliyati
Asosiy e'tibor	Pul oqimlari va likvid aktivlar	Moliyaviy resurslar va majburiyatlarni qoplash imkoniyati	Kapital, aktivlar sifati, daromadlilik va risklar
Baholash vositalari	LCR, NSFR, likvid aktivlar va pul oqimlari tahlili	Moliyaviy holat, majburiyatlar va ularni qoplash imkoniyatlari tahlili	Kapital yetariligi, rentabellik, aktivlar sifati va risk ko'rsatkichlari
Yetarli darajada bo'lmagandagi oqibatlar	To'lovlarning kechikishi va likvidlik tanqisligi	Moliyaviy majburiyatlarni bajarishda qiyinchiliklar	Bank faoliyatining zaiflashishi va uzoq muddatli barqarorlikning buzilishi
O'zaro bog'liqligi	Joriy to'lovlarni bajarishga yordam beradi	Moliyaviy majburiyatlarni qoplash imkoniyatini ifodalaydi	Likvidlik va to'lov qobiliyatini qo'llab-quvvatlovchi umumiy moliyaviy holatni aks ettiradi

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, likvidlik, to'lov qobiliyati va moliyaviy barqarorlik bank faoliyatining turli jihatlarini tavsiflaydi, biroq ularning o'zaro muvofiqligi bankning ishonchli va uzluksiz faoliyat yuritishi uchun muhimdir. Shu nuqtayi nazardan, likvidlikni boshqarish faqat pul mablag'lari yetarilishini nazorat qilish bilan cheklanmaydi, balki bankning umumiy moliyaviy holatini qo'llab-quvvatlovchi boshqaruv mexanizmlarini ham qamrab oladi.

Bank likvidligining mazkur iqtisodiy ahamiyati uning bank faoliyatida bajaradigan funksiyalarida ham namoyon bo'ladi. Xususan, likvidlik mijozlar va kreditorlar oldidagi majburiyatlarni o'z vaqtida bajarish, kutilmagan pul chiqimlarini qoplash, moliyaviy xatarlarni cheklash va resurslardan samarali foydalanishga yordam beradi. Bundan tashqari, yetarli likvidlik darajasi bankning kreditlash operatsiyalarini davom ettirishiga hamda mijozlar ishonchini saqlashiga xizmat qiladi. Bank likvidligining asosiy funksiyalari va ularning iqtisodiy ahamiyati 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval
Bank likvidligining bank faoliyatidagi asosiy funksiyalari

Funksiya	Funksiya
Mazmuni va iqtisodiy ahamiyati	Mazmuni va iqtisodiy ahamiyati
To'lovlarni ta'minlash	To'lovlarni ta'minlash
Mijozlar va kreditorlar oldidagi majburiyatlarning belgilangan muddatlarda bajarilishini ta'minlaydi.	Mijozlar va kreditorlar oldidagi majburiyatlarning belgilangan muddatlarda bajarilishini ta'minlaydi.
Moliyaviy barqarorlikni qo'llab-quvvatlash	Moliyaviy barqarorlikni qo'llab-quvvatlash
Kutilmagan pul chiqimlari va moliyaviy qiyinchiliklar sharoitida bank faoliyatining uzluksizligini saqlashga yordam beradi.	Kutilmagan pul chiqimlari va moliyaviy qiyinchiliklar sharoitida bank faoliyatining uzluksizligini saqlashga yordam beradi.
Mijozlar ishonchini mustahkamlash	Mijozlar ishonchini mustahkamlash

2-jadvalda keltirilgan funksiyalar o'zaro bog'liq bo'lib, ularning samarali bajarilishi bank likvidligini kompleks boshqarishga bog'liq. Masalan, to'lovlarning o'z vaqtida bajarilishi mijozlar ishonchini mustahkamlaydi, ishonchli depozit bazasi esa bankning moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, likvidlik riskini cheklash va resurslardan samarali foydalanish bankning kreditlash faoliyati hamda moliyaviy barqarorligini qo'llab-quvvatlaydi.

Umuman olganda, tijorat banklari likvidligi bankning joriy majburiyatlarini bajarish imkoniyati bilan bir qatorda, uning resurslardan foydalanish samaradorligi, mijozlar ishonchi va uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini belgilovchi muhim iqtisodiy omildir. Shu sababli likvidlikni boshqarishda pul oqimlarini prognozlash, aktivlar va majburiyatlar muddatlarini muvofiqlashtirish, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish hamda ehtimoliy likvidlik tanqisligini oldindan baholash usullaridan foydalanish zarur. Mazkur yondashuvlar bankning joriy to'lov ehtiyojlari va uzoq muddatli rivojlanish maqsadlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi.

Tijorat banklari likvidligini boshqarish masalasi bank tizimining rivojlanishi, moliyaviy vositalarning takomillashuvi va bank operatsiyalarining murakkablashuvi bilan birga shakllanib borgan. Bank likvidligini ta'minlashga doir nazariy qarashlar, asosan, banklarning o'z majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish imkoniyatlarini kengaytirish, moliyaviy resurslardan samarali foydalanish va likvidlik risklarini kamaytirishga qaratilgan. Ushbu yo'nalishda tijorat kreditlari nazariyasi, aktivlarni konvertatsiya qilish nazariyasi, kutilayotgan daromadlar nazariyasi hamda majburiyatlarni boshqarish nazariyasi alohida ahamiyatga ega. Mazkur konsepsiyalar bank likvidligini ta'minlash mexanizmlarini turli nuqtayi nazardan izohlab, zamonaviy likvidlikni boshqarish tizimining nazariy asoslarini shakllantiradi.

Tijorat kreditlari nazariyasi (Commercial Loan Theory) bank likvidligini ta'minlashning dastlabki nazariy yondashuvlaridan biri hisoblanadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, banklar likvidligini saqlash uchun, asosan, qisqa muddatli, savdo va ishlab chiqarish jarayonlari bilan bog'liq kreditlar ajratishi hamda ularning o'z vaqtida qaytarilishini ta'minlashi lozim. Mazkur yondashuvda kreditlarning qisqa muddatli bo'lishi bankka joylashtirilgan mablag'larni nisbatan tez qaytarib olish va mijozlar oldidagi majburiyatlarni bajarish imkonini beruvchi omil sifatida qaraladi. Uzoq muddatli investitsion moliyalashtirishga bo'lgan talab va kredit risklarini hisobga olish tijorat kreditlari nazariyasini boshqa likvidlikni boshqarish yondashuvlari bilan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Shu sababli zamonaviy bank amaliyotida faqat qisqa muddatli kreditlarga tayanish likvidlikni to'liq ta'minlash uchun yetarli hisoblanmaydi.

Tijorat kreditlari nazariyasining cheklangan jihatlari banklarni likvidlikni ta'minlashning boshqa usullarini izlashga undagan. Natijada aktivlarni konvertatsiya qilish nazariyasi (Shiftability Theory) shakllanib, likvidlikni

faqat kreditlarning qaytarilishiga emas, balki bank aktivlarini zarur vaqtda boshqa aktivlarga almashtirish yoki pul mablag'lariga aylantirish imkoniyatiga ham bog'laydi. Ushbu yondashuvga muvofiq, banklar bozor sharoitida tez sotilishi mumkin bo'lgan qimmatli qog'ozlar va boshqa likvid aktivlarni o'z portfelida saqlashi lozim. Bunday aktivlar mijozlarning mablag'larni qaytarib olishga bo'lgan talabi ortgan yoki kutilmagan to'lovlar yuzaga kelgan sharoitda qo'shimcha likvidlik manbai vazifasini bajaradi. Aktivlarni pul mablag'lariga aylantirish samaradorligi bozor narxlarini, xaridorlar talabi va moliyaviy bozor sharoitlariga bog'liq bo'lib, ushbu omillarni likvidlikni boshqarishda hisobga olish maqsadga muvofiqdir.

Bank likvidligini ta'minlashga doir keyingi muhim yondashuv kutilayotgan daromadlar nazariyasi (Anticipated Income Theory) hisoblanadi. Ushbu nazariya bankning likvidligini qarz oluvchilarning kelgusidagi daromadlari va kreditlarni qaytarish imkoniyatlari bilan bog'liq holda baholaydi. Mazkur yondashuvga ko'ra, kreditlarni ajratishda faqat ularning muddati yoki ta'minotiga emas, balki qarz oluvchining kelajakdagi pul oqimlari, daromadlari va to'lov jadvaliga ham e'tibor qaratish zarur. Kredit to'lovlarining muntazam kelib tushishi bankning pul oqimlarini rejalashtirish va likvidlik ehtiyojlarini oldindan baholash imkonini beradi. Biroq qarz oluvchilarning daromadlari iqtisodiy faollik, inflyatsiya, foiz stavkalari va boshqa omillar ta'sirida o'zgarishi mumkin. Shu sababli mazkur nazariya kredit riskini baholash va pul oqimlarini prognozlash bilan birgalikda qo'llanilgandagina yuqori samara beradi.

Moliyaviy bozorlarning rivojlanishi va banklararo moliyalashtirish imkoniyatlarining kengayishi likvidlikni boshqarishda passivlar tomoniga ham alohida e'tibor qaratilishiga olib keldi. Bu jarayonda majburiyatlarni boshqarish nazariyasi (Liability Management Theory) muhim o'rin egallaydi. Ushbu nazariyaga ko'ra, banklar likvidlikka bo'lgan ehtiyojlarini faqat mavjud aktivlarni sotish yoki kreditlarning qaytarilishini kutish orqali emas, balki qo'shimcha moliyaviy resurslarni jalb qilish orqali ham qoplashi mumkin. Bunda banklararo kreditlar, boshqa banklardan qarz mablag'larini olish, moliya bozorida qarz instrumentlarini chiqarish va boshqa moliyalashtirish manbalaridan foydalaniladi. Ushbu yondashuv banklarga likvidlik tanqisligi yuzaga kelganda tezkor javob qaytarish imkonini beradi. Tashqi moliyalashtirish manbalarining qiymati, ulardan foydalanish imkoniyati va kreditorlar ishonchini muntazam baholash bank likvidligini samarali boshqarishga xizmat qiladi.

Yuqoridagi nazariy konsepsiyalar bank likvidligini ta'minlashning turli mexanizmlarini ifodalasa-da, ularning umumiy maqsadi bankning moliyaviy majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish imkoniyatini saqlashdan iborat. Tijorat kreditlari nazariyasi kreditlarning qaytarilish muddatlariga, aktivlarni konvertatsiya qilish nazariyasi aktivlarning bozor likvidligiga, kutilayotgan daromadlar nazariyasi qarz oluvchilarning kelajakdagi pul oqimlariga, majburiyatlarni boshqarish nazariyasi esa qo'shimcha moliyalashtirish manbalariga ustuvor ahamiyat beradi. Shu bois ushbu yondashuvlarni o'zaro taqqoslash ularning afzalliklari, cheklovlari va zamonaviy bank faoliyatidagi qo'llanish imkoniyatlarini aniqlashga yordam beradi.

1-jadval

Bank likvidligini boshqarishning nazariy konsepsiyalarini taqqoslash

Nazariya	Likvidlikni ta'minlashning asosiy manbai	Asosiy afzalligi	Asosiy cheklovi
Tijorat kreditlari nazariyasi	Qisqa muddatli kreditlarning qaytarilishi	Mablag'larning aylanishini tezlashtirishga yordam beradi	Uzoq muddatli kreditlash ehtiyojlarini to'liq qamrab olmaydi
Aktivlarni konvertatsiya qilish nazariyasi	Aktivlarni sotish yoki pul mablag'lariga aylantirish	Zarur vaqtda qo'shimcha likvidlik yaratish imkonini beradi	Bozor beqarorligida aktivlarni sotish qiyinlashishi yoki zarar keltirishi mumkin
Kutilayotgan daromadlar nazariyasi	Qarz oluvchilarning kelajakdagi daromadlari va kredit to'lovlari	Pul oqimlarini prognozlash va kredit to'lovlarni rejalashtirishga yordam beradi	Qarz oluvchilarning daromadlari o'zgarishi prognoz aniqligini pasaytiradi
Majburiyatlarni boshqarish nazariyasi	Tashqi moliyalashtirish va qo'shimcha resurslarni jalb qilish	Likvidlik tanqisligiga tezkor javob berish imkonini yaratadi	Moliyalashtirish qiymati oshishi yoki resurslardan foydalanish imkoniyati cheklanishi mumkin

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, har bir nazariy yondashuv likvidlikni ta'minlashning muayyan manbasiga tayanadi va shu bilan birga o'ziga xos cheklovlarga ega. Masalan, qisqa muddatli kreditlarning qaytarilishi bankning pul tushumlarini ta'minlasa, likvid aktivlarni sotish kutilmagan to'lovlarni qoplash imkonini beradi. Qarz oluvchilarning kelajakdagi daromadlarini hisobga olish likvidlik ehtiyojlarini oldindan rejalashtirishga yordam bersa, majburiyatlarni boshqarish nazariyasi qo'shimcha moliyalashtirish manbalaridan foydalanish imkoniyatini kengaytiradi.

Umuman olganda, bank likvidligini boshqarishning nazariy konsepsiyalari bir-birini inkor etuvchi emas, balki o'zaro to'ldiruvchi yondashuvlar sifatida qaralishi lozim. Zamonaviy tijorat banklari likvidlikni samarali boshqarish uchun kreditlarning qaytarilishini nazorat qilish, likvid aktivlar portfelini shakllantirish, pul oqimlarini prognozlash va moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish usullarini uyg'unlashtirishi zarur. Bunday

kompleks yondashuv likvidlik riskini kamaytirish, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish va bankning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tijorat banklari likvidligini samarali tartibga solish banklarning ichki boshqaruv mexanizmlari bilan bir qatorda, tegishli institutsional va me'yoriy tizimning mavjudligiga ham bog'liq. Mazkur tizim banklarning moliyaviy majburiyatlarni o'z vaqtida bajarish imkoniyatini mustahkamlash, likvidlik risklarini cheklash va bank tizimining barqarorligini ta'minlashga qaratilgan. Institutsional asoslar vakolatli davlat organlari, xususan, Markaziy bankning tartibga solish va nazorat faoliyatini qamrab olsa, me'yoriy asoslar banklar rioya etishi lozim bo'lgan prudensial talablar, likvidlik ko'rsatkichlari va ularni hisoblash tartiblarini o'z ichiga oladi.

Markaziy bankning likvidlikni tartibga solishdagi o'rni bank tizimida moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va banklarning likvidlik holatini nazorat qilish bilan belgilanadi. Markaziy bank pul-kredit siyosatini amalga oshirish, banklar uchun prudensial talablarni belgilash, ularning moliyaviy holati to'g'risidagi hisobotlarni tahlil qilish hamda zarur hollarda tegishli nazorat choralarini qo'llash orqali likvidlikni boshqarish tizimiga ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, Markaziy bankning pul-kredit operatsiyalari bank tizimidagi qisqa muddatli likvidlik hajmiga ta'sir etishi mumkin. Shu sababli Markaziy bank nazorati nafaqat alohida tijorat banklarining likvidligini, balki bank tizimida likvidlikning umumiy taqsimlanishini ham hisobga olishi lozim.

Tijorat banklari faoliyatini tartibga solishda prudensial me'yorlar va bank nazorati muhim ahamiyatga ega. Prudensial talablar banklarning risklarni maqbul darajada saqlashi, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishi va mijozlar oldidagi majburiyatlarini bajarish imkoniyatini ta'minlashga xizmat qiladi. Likvidlik bo'yicha belgilangan me'yorlarga rioya etilishi bankning mavjud likvid aktivlari, kutilayotgan pul tushumlari va majburiyatlari o'rtasidagi nisbatni baholash imkonini beradi. Bank nazorati esa ushbu talablarning bajarilishini kuzatish, ehtimoliy nomuvofiqliklarni aniqlash va tegishli choralarini o'z vaqtida belgilashga qaratiladi.

Xalqaro bank amaliyotida likvidlikni tartibga solishning muhim yo'nalishlaridan biri Bazel III standartlari hisoblanadi. Ushbu standartlar 2008-yilgi global moliyaviy inqirozdan keyin banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va likvidlik risklarini samarali boshqarish maqsadida takomillashtirilgan. Bazel III doirasida likvidlikni baholash uchun ikkita asosiy ko'rsatkich — likvidlikni qoplash koeffitsiyenti (LCR) va sof barqaror moliyalashtirish koeffitsiyenti (NSFR) ishlab chiqilgan.

LCR bankning 30 kunlik stress davrida kutilayotgan sof pul chiqimlarini qoplash uchun yetarli yuqori sifatli likvid aktivlarga ega bo'lishini baholaydi. NSFR esa bank aktivlari va moliyalashtirish ehtiyojlarini hisobga olgan holda, barqaror moliyalashtirish manbalarining yetarilishini aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu ko'rsatkichlar banklarning qisqa muddatli likvidlik ehtiyojlari bilan bir qatorda, uzoqroq muddatli moliyalashtirish barqarorligini ham nazorat qilish imkonini beradi.

Likvidlik riskini boshqarishda xalqaro tajribani o'rganish va milliy bank amaliyotiga moslashtirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, pul oqimlarini prognozlash, stress-testlarni o'tkazish, favqulodda moliyalashtirish rejalarini ishlab chiqish va moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish banklarning turli iqtisodiy sharoitlarga moslashish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bunda xalqaro standartlarni joriy etish bilan birga, milliy moliya bozorining rivojlanish darajasi, banklarning resurs bazasi va mavjud iqtisodiy sharoitlarni hisobga olish zarur.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklari likvidligini tartibga solishning institutsional va me'yoriy asoslari bank tizimining barqaror faoliyat yuritishini ta'minlovchi muhim mexanizmlardan biridir. Markaziy bank nazorati, prudensial me'yorlar, Bazel III standartlari va xalqaro tajribaga asoslangan risk-menejment usullarining o'zaro uyg'unligi likvidlik risklarini kamaytirish hamda banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bois likvidlikni tartibga solish tizimini takomillashtirishda me'yoriy talablarni bajarish bilan bir qatorda, banklarning ichki boshqaruv salohiyatini oshirish va zamonaviy tahlil usullaridan foydalanishga ham e'tibor qaratish lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan nazariy tahlil natijalari tijorat banklari likvidligini tartibga solish banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, mijozlar oldidagi majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish va moliyaviy xatarlarni cheklashning muhim sharti ekanligini ko'rsatadi. Bank likvidligi to'lov qobiliyati va moliyaviy barqarorlik bilan uzviy bog'liq bo'lsa-da, ushbu tushunchalar iqtisodiy mazmuni va baholash mezonlari jihatidan farqlanadi. Shu sababli likvidlikni boshqarishda bankning joriy to'lov ehtiyojlari bilan uzoq muddatli moliyaviy barqarorligi o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zarur.

Likvidlikni boshqarishning nazariy konsepsiyalarini taqqoslash har bir yondashuvning o'ziga xos imkoniyatlari va cheklovlari mavjudligini ko'rsatadi. Tijorat kreditlari nazariyasi kreditlarning qaytarilishiga, aktivlarni konvertatsiya qilish nazariyasi likvid aktivlarni pulga aylantirishga, kutilayotgan daromadlar nazariyasi kelgusidagi pul oqimlariga, majburiyatlarni boshqarish nazariyasi esa qo'shimcha moliyalashtirish manbalariga

tayanadi. Shundan kelib chiqib, zamonaviy bank amaliyotida mazkur yondashuvlarni o'zaro uyg'unlashtirish maqsadga muvofiqdir.

Bundan tashqari, Markaziy bank tomonidan belgilangan prudensial talablar, bank nazorati va Bazel III standartlari doirasidagi LCR hamda NSFR ko'rsatkichlari likvidlikni tartibga solishning muhim vositalari hisoblanadi. Ushbu mexanizmlardan samarali foydalanish banklarning qisqa muddatli likvidlik ehtiyojlarini qoplash va barqaror moliyalashtirish manbalarini shakllantirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, tijorat banklarida likvidlikni boshqarish tizimini takomillashtirish uchun aktivlar va majburiyatlar muddatlarini muvofiqlashtirish, pul oqimlarini prognozlash, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, stress-testlarni muntazam o'tkazish hamda likvidlik risklarining doimiy monitoringini amalga oshirishga e'tibor qaratish lozim. Mazkur choralarning o'zaro uyg'un holda amalga oshirilishi banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va likvidlik risklarini kamaytirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi:

Likvidlik monitoringini takomillashtirish – banklarda LCR va NSFR ko'rsatkichlarini muntazam baholash tizimini kuchaytirish.

Pul oqimlarini prognozlash – aktivlar va majburiyatlar muddatlarini muvofiqlashtirishning zamonaviy usullarini joriy etish.

Moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish – barqaror depozit bazasini kengaytirish va muqobil resurslarni jalb qilish.

Stress-testlar samaradorligini oshirish – turli iqtisodiy ssenariylar asosida likvidlik risklarini oldindan baholash.

Mazkur takliflarning amaliyotga tatbiq etilishi tijorat banklarida likvidlikni boshqarish samaradorligini oshirish, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash hamda bank tizimining ishonchligini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Allen F., Gale D. Understanding Financial Crises. — Oxford : Oxford University Press, 2007. — 256 p.
2. Brunnermeier M. K., Pedersen L. H. Market Liquidity and Funding Liquidity // The Review of Financial Studies. — 2009. — Vol. 22, № 6. — P. 2201–2238.
3. Adrian T., Shin H. S. Liquidity and Leverage // Journal of Financial Intermediation. — 2010. — Vol. 19, № 3. — P. 418–437.
4. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and Liquidity Risk Monitoring Tools [Elektron resurs]. — Basel : Bank for International Settlements, 2013. — URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs238.htm>.
5. Berdiyarov B. T. O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining likvidligi va to'lov qobiliyatini ta'minlash masalalari : iqtisodiyot fanlari doktori dissertatsiyasi avtoreferati. — Toshkent, 2020.
6. Gadoev S. J. Tijorat banklarida likvidlik riskini boshqarishni takomillashtirish : iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. — Toshkent : O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi, 2018.
7. Shokirova M. M. Tijorat banklari likvidligini boshqarishning amaliyotdagi usullari va ularning o'ziga xos jihatlari // Xalqaro moliya va hisob. — 2023. — № 2.
8. Sattorova N. G'. Tijorat banklarining likvidligini ta'minlashda xorij tajribasi // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. — 2024. — T. 2, № 4.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 9/4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>